

Milica Zajcev

UMETNIČKA IGRA U SRBIJI —
PUTOKAZ ISTRAŽIVAČIMA

orchestra plus
konci vremena
orchestra 45/50

Iako je od prve baletske predstave u Beogradu odnosno Srbiji prošlo 85 godina, još nemamo celovitu istoriju umetničke igre u našoj zemlji. Razume se, takvih pokušaja je bilo, ali su oni usmeravani na određena vremenska razdoblja. Časopis za umetničku igru *Orchestra* u svojim brojevima 12 i 16 (tematski broj) objavio je niz članaka povodom 75-godišnjice beogradskog Baleta iz pera naših poznatih istoričara, kritičara i teoretičara. Obrađeni su različiti aspekti delovanja i rezultata ovog ansambla, čime je obeležena jubilara godišnjica njegovog rada. Milica Jovanović je 1994. godine objavila svoju knjigu *Balet Narodnog pozorišta 1- prvih sedamdeset godina*, ali narednih petnaest godina niko nije proučavao niti objavljivao radove o novijim dostignućima beogradskih baletskih umetnika u nacionalnoj pozorišnoj kući. Tako je ostao bez odziva apel naše redakcije mladim istraživačima u tematskom br. 16 (*Orchestra*, zima 1999/2000) koji glasi:

U nadi da ćemo ovim tematskim projem *Orchestre* dati svoj doprinos proučavanju bogate riznice beogradskog Baleta, ali i neophodnu osnovu za nova istraživanja budućih istoričara i publicista, prepuštamo naše čitaoce draži umetnosti pokreta pretočenoj u umetnost reči.

U Novom Sadu je takvih pregleda istorijata Baleta Srpskog narodnog pozorišta bilo, kao i knjiga koje su tematski obrađivale pojedine aspekte umetničke igre na novosadskoj sceni. Baletski ansambl Pokrajinskog pozorišta u Prištini radio je samo od 1972. do 1986. godine i sem zapisa pojedinih kritičara o njegovom delovanju nema posebne studije.

Svesni da zaista nema dovoljno istorijske literature koja bi celovito obradila umetničku igru u našoj zemlji, ponovo nudimo kratak, enciklopedijski pregled istorijata umetničke igre u Srbiji kao informaciju našim čitaocima i putokaz istraživačima.

Redakcija

Na naslovnoj strani:
Katarina Izmailova,
kor. Dimitrije Parlić,
Višnja Đorđević i
Rade Vučić
foto: M. Krstić

Oktagon 25,
Teatar pokreta
Mimart,
foto: L. Antonović

Umetnička igra na južnoslovenskim pozorišnim scenama Zapadnog Balkana počela je da se razvija krajem 19.veka u nekoliko kulturnih centara gde se negovala tradicija klasičnog baleta uporedo s modernim i savremenim igrackim ostvarenjima u kojima su dela domaćih stvaralaca - kompozitora i koreografa, zauzimala značajno mesto. U tim nastojanjima ističu se umetnički rezultati ostvareni u Srbiji, na scenama u Beogradu i Novom Sadu, a tek u drugoj polovini 20. veka, na kratko, i u Prištini.

Brojnost predstava, performansa, gostovanja u inostranstvu naših umetnika iz ove oblasti pozorišnog stvaralaštva zahteva opširnu, studioznu analizu, koja do sada u celini, nažalost, nije urađena. To podrazumeva ozbiljan timski rad kvalifikovanih teatrologa. Stoga se, za ovu priliku, moramo zadovoljiti kraćim, istorijskim, enciklopedijskim, pregledom razvoja umetničke igre u Srbiji, nastojeći da ukažemo na najznačajnija zbivanja i najistaknutije ličnosti, koje su trajno obeležile 19, 20 i početak 21. stoleća u toj sferi umetničkog stvaralaštva.

BEOGRAD

Društvena klima i otvorenost srpskog građanskog društva prema novinama u umetničkoj igri u svetu, kao i darovitost našeg naroda za ples i muziku, su se sredinom 19.veka, još pre osnivanja Narodnog pozorišta u Beogradu, ispoljavali ne samo kao radoznalost, već i kao način približavanja tadašnjoj evropskoj kulturi. Tako je solo igracića iz Beča, Marija Merjakova, koja je nastupala sa svojim plesnim programom u sali Velike pivare u Beogradu, tada bila primljena s velikim interesovanjem i odobravanjem. Docnije, na proslavi tridesetogodišnjice Kraljevskog srpskog narodnog pozorišta gostovali su sa uspehom Fani Silingen i Franc Vajs, solisti Peterburškog imepratorskog pozorišta. A gostovanje sladebenice Izadore Dankan, Alan Mod u Beogradu 1907. godine je veoma dobro prihvaćeno, što je dokaz želje tadašnjeg građanskog društva da se upozna sa slobodnijim, docnije, modernim igrackim stilovima.

prve baletske predstave u Beogradu

Krajem 19.veka i početkom 20. stoleća na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu izvodile su se prve opere i operete, koje su imale obavezne plesne delove (polke, mazurke, kadrile, valcere), koje je igrao glumački i operski ansambl. Posle prvog svetskog rata (1918.) u Narodnom pozorištu u Beogradu već postoji manji baletski ansambl, čiji je šef Kladija Isaćenko, koja s Marijom Bologovskom, postavlja igracke inserte u operama i operetama. Dolaskom Jelene Poljakove, 1922. godine za šefa beogradskog Baleta, na repertoaru su i samostalne baletske predstave. Tako je prva samostalna baletska predstava u Beogradu izvedena 19. marta 1923. godine i tom prilikom su odigrani odlomci iz poznatih baleta *Krcko Oraščić*, *Šeherezada* i *Silfide* u postavci Jelene Poljakove.

Repertoar beogradskog Baleta nadalje čine dela tradicionalnog klasičnog repertoara: *Kopelija* (1924.), *Labudovo jezero* (1925.,) *Polovecki logor* (1925.) *Začarana lepotica* (1927.), *Rajmonda* (1928.) kao i savremeni baleti: *Žar ptica*, *Petruška*, *Trorogi šešir* (1928.), *Dafnis i Kloe* (1931.) i baleti Šimanovskog, Čerpenjina, Tasma-na, Štrausa.

Prvu, skraćenu verziju *Ohridske legende* Stevana Hristića postavila je 1933. godine primabalerina, pedagog i koreograf Nina Kirsanova. Ona je (s drugim ista-

knutim ruskim umetnicima, koji su posle oktobarske revolucije napustili svoju domovinu i nastanili se u tadašnjoj Jugoslaviji – Aleksandrom Fortunatom, Margaritom Froman, Antonom Romanovskim, Borisom Knjazevim, Anatolijem Žukovskim, slovenačkim umetnicima Piom i Pinom Mlakar, prvakom beogradskog Baleta i koreografom Milošem Ristićem) imala izuzetno istaknutu ulogu u formiranju umetničkog profila i razvoju beogradskog Baleta između dva svetska rata.

Značajnu etapu u tom razdoblju predstavlja delovanje primabalerine i koreografa Margarite Froman koja je, pored ostalog, na beogradsku baletsku scenu postavila domaće balete *Licitarsko srce* (1927.) i *Imbrek z nosom* (1937.) Krešimira Baranovića. Pia i Pino Mlakar su u beogradski Balet uneli moderniji, tada savremen igrачki ekspresionistički izraz, postavljajući 1934. godine *Legendu o Josifu i Tila Ojelnšpigela* Riharda Štrausa, a povodom obeležavanja njegove 70-godišnjice, kao i Lotkinog *Đavola na selu* (1938). Poslednja premijera pred drugi svetski rat 1941. godine je bila *Oganj u planini* Pordesa, svita *Jugoslovenske igre* i *Simfonijsko kolo* Gotovca. Koreograf i režiser ovih predstava bio je istaknuti igrач Anatolij Žukovski, koji je prvi veoma predano izučavao našu narodnu igru i pokušao da je transponuje u umetničku. Pored baletskih umetnika ruskog porekla ubrzo je stasala i generacija naših solista i koreografa. U tom razdoblju najznačajniji umetnici su: Nataša Bošković, Anica Prelić, Nada Arandelović, Riki Levi, Nata Milošević, Sonja Stanišavljević, Tamara Polonska, Marina Olenjina, Janja Vasiljeva, Jelena Korbe, Miloš Ristić, Anatolij Žukovski, Aleksandar Dobrohotov, Mile Jovanović, Sima Laketić, Oleg Grebeščnikov i drugi. U prvom razdoblju svoga rada beogradski Balet je gostovao u Atini (1933), Sofiji (1938) i Frankfurtu na Majni (1939.)

U sledećem broju *Orchestre* biće objavljen kratak istorijat razvoja umetničke igre u Novom Sadu iz pera prof. dr. Ljiljane Mišić, pedagoga, kritičara i publiciste.

glumačko-baletska škola

Značajna obrazovna institucija, koja je pripremala umetnike za rad u beogradskom Baletu bila je Glumačko-baletska škola, koja je delovala od 1921. do 1927. godine. Ova škola je zamišljena kao odsek budućeg Konzervatorijuma. Ali i pored izvanrednih rezultata u igrачkom obrazovanju istaknutih balerina, igrачa, glumica i glumaca Narodnog pozorišta, ona je morla biti zatvorena posle šest godina rada zbog nemogućnosti daljeg finansiranja. Od tada do početka drugog svetskog rata jedina obrazovna institucija za buduće balerine i igrачe bila je privatna baletska škola Jelene Poljakove. Pored te renomirane škole klasičnog baleta u razdoblju od 1930. do 1945. godine u Beogradu su radile i privatne škole Smiljane Mandukić, Olge Grbić-Tores, Radmile Cajić, Nine Kirsanove, a u Rodinom pozorištu, koje je osnovala Gita Predić-Nušić, pedagog je bila Danica Živanović, a docnije u Pionirskom pozorištu Tamara Polonska.

beogradski balet za vreme drugog svetskog rata

Za vreme drugog svetskog rata Balet Narodnog pozorišta u Beogradu je dao sedam premijerskih predstava od kojih se ističu: *U dolini Morave* S. Nastasijevića u koreografiji A. Žukovskog (1942.), *Fantastična simfonija* Berliozia i *Čarobni dućan*

igračaka Rosini-Respigija, koje su izvedene samo dva puta u aprilu 1944.godine, kada je zbog savezničkog bombardovanja baletski ansambl prestao s radom. U toj etapi razvoja beogradskog Baleta glavni koreograf i prvak bio je Miloš Ristić, primabalerina Nada Arandelović, a solisti Jasmina Puljo, Danica Živanović, Slavko Eržen, Radivoje Krstić, Vladimir Lebedev, Oleg Grebenščikov i drugi.

Najznačajnija ličnost u srpskoj međuratnoj baletskoj umetnosti bila je Nataša Bošković, prva, i po mnogima, najveća srpska balerina, koja je i na inostranim pozornicama (Ruski baleti, 1934-35) postizala izvanredne domete u virtuoznosti klasičnog baleta uz bujni temperament i izražajnost u karakternoj igri. Bila je i vrsan pedagog, ali joj splet životnih okolnosti nije dozvolio da se posle drugog svetskog rata vrati u Srbiju i bude profesor našim baletskim umetnicima, što bi bilo od neprocenjivog značaja za razvoj naše umetničke igre u svim potonjim generacijama.

Novi putevi

Po završetku drugog svetskog rata beogradski Balet počinje svoj rad gotovo ispočetka. Ruski umetnici, a i većina naših, koji su nastupali za vreme fašističke okupacije, odlaze u inostranstvo gde nastavljaju s više ili manje uspeha svoje igračke, koreografske i pedagoške karijere. Članovi Kazališta narodnog oslobođenja Mira Sanjina, Anika Radošević i Žorž Skrigin, koji su i pre rata uspešno delovali u našoj zemlji, obnavljaju beogradski Balet talentovanim učenicama i učenicima Državne baletske škole i istaknutim članovima folklornih grupa.

Državna baletska škola — Baletska škola „Luja Davičo”

Urgentna potreba da se što pre kvalifikovano školuju budući baletski umetnici dovela je 1947.godine do formiranja Državne baletske škole. Ta škola je ujedinila Baletski studio pri Narodnom pozorištu, koji je vodila Nina Kirsanova i Baletski odsek pri Muzičkoj akademiji u Beogradu koji je vodio Milorad - Mile Jovanović. Za novoosnovanu baletsku školu Mile Jovanović je sačinio planove i programe za klasičan balet, klasičnu podršku, istorijske i karakterne igre. Prva direktorka Škole bila je koreograf i reditelj Anika Radošević, klasiku su predavali iskusni pedagozi Kirsanova i Jovanović, a istorijske i karakterne igre je prenosila đacima Jelena Vajs, ritmiku i jugoslovenski folklor je s učenicima veoma stručno, a i nadahnuto, radila Magdalena-Maga Magazinović. Od 1960. godine škola nosi ime predratnog igrača Luja Daviča, koga su fašisti streljali. Razvojem te obrazovne institucije igračke klase preuzimaju nekadašnji solisti beogradskog Baleta Smilja Mojić, Sima Laketić, Hanzika Janoš, Tamara Polonska, Rozalija Tomić, zatim Olga Jakovljević, Gordana Kalinović, Sonja Marjanović, Danica Živanović, Vera Štambuk i Hela Horvat-Burić. Za više od pet decenija, koliko Baletska škola u Beogradu postoji, urađeni su novi programi i planovi, direktorke su bile Zora Macura, Ksenija Kecojević, Slobodanka Rakić... Angažovane su nove generacije nastavnika i profesora, organizovana je srednjoškolska nastava, koja omogućava diplomiranim učenicima da konkurišu na jedan broj fakulteta, a iz Škole je već izašla prva generacija sa Odseka za savremenu igru, na kojem predaju Katarina Stojkov-Slijepčević, Isidora Stanišić, Ana Ignjatović i drugi. Za Folklorni odsek Škole među mladima vlada veliko insteresovanje.

Najbolji učenici Baletske škole, po pravilu, postaju članovi baletskog ansambla Narodnog pozorišta, no nerešena statusna pitanja (godine staža, godine života) usporavaju prirodnu smenu kadrova. Pored toga više nema razmene umetnika između baletskih centara nekadašnje Jugoslavije, tako da solidno obrazovani igrački kadar nema mogućnosti da se profesionalno bavi umetničkom igrom, jer se nova radna mesta ne otvaraju.

zlatno doba beogradskog baleta

U prvom razdoblju delovanja beogradskog Baleta posle drugog svetskog rata najznačajnije ostvarenje je celovita postavka *Ohridske letgende* Stevana Hristića, našeg najznačajnijeg nacionalnog baleta, koju je dala Margarita Froman. Ta postavka se dugo zadržala na repertoaru beogradskog Baleta uz izvanredan uspeh na našim i inostranim scenama.

Veliki entuzijizam svih članova beogradskog ansambla, želja za učenjem i usvršavanjem i nastojanje da se naša baletska umetnost što bolje predstavi svetu, doprineli su da beogradski Balet postigne izuzetne uspehe na gostovanjima u inostranstvu i bude godinama rado viđen učesnik najprestižnijih pozorišnih i muzičkih festivala u Evropi. Bilo je to zlatno doba beogradskog Baleta i Opere potvrđeno uspesima na smotrama najvećeg umetničkog značaja kao što su one čiji su domaćini Edinburg, Atina, Vizbaden, Salzburg, Ženeva, Ciri, Firenca, Beč, otvaranje Teatra nacija u Parizu 1957.godine s Bartokovim *Čudesnim mandarinom* u postavci Dimitrija Parlića, zatim Lozana, Brisel, Amsterdam, Venecija, Monte Karlo, Kairo, Varšava, Aleksandrija, Osaka i Tokio, Barselona i Madrid, Rim, Berlin i Lajpcig, Palermo, Napulj, Teheran, Katanija, Solun, Dortmund, Odesa i drugi.

Repertoar beogradskog Baleta je i u tom razdoblju bio izuzetno raznovrstan – od tradicionalnih klasičnih dela, preko neoklasičnih, savremenih i onih nadahnutim našim igračkim folklorom.

koreografi

Naš najznačajniji koreograf posle drugog svetskog rata, Dimitrije Parlić (1916-1986.) dao je poseban pečat razvoju beogradskog Baleta. U želji da postane glumac upisao se u Glumačko-baletsku školu u Beogradu, koji je završio 1939. godine. Usavršavao se u Beču i Bernu. Uporedo sa studijama glume pohađao je časove baleta kod istaknutih beogradskih baletskih umetnica i pedagoga Jelene Poljakove i Nataše Bošković i statirao je u predstavama Narodnog pozorišta u Beogradu.

Parlićevo ime se prvi put pojavljuje na pozorišnom plakatu 1936.godine, kada je kao polaznik prve godine Glumačko-baletske škole igrao Boba u Forstnerovoj drami *Robinson ne sme umreti*. Do kraja školovanja je u istom teataru ostvario 12 dramskih uloga. Od 1938.godine, kada je zaigrao svoju prvu baletsku ulogu, Crnca u *Šeherezadi*, pa do 1968. kada je odigrao svoju poslednju ulogu u baletu – oca Lorenca u *Romeu i Juliji*, ostvario je 39 plesnih uloga u Beogradu i šest u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, gde se prvi put ogleđao i kao koreograf postavljajući 1946. godine igračke scene u operi *Pikova dama*.

Delovao je pet decenija na pozorišnoj sceni, kao glumac, igrač, koreograf i režiser. Jedan je od najplodniji koreografa u svetu posle drugog svetskog rata. Pоставio je preko 140 premijernih koreografija u baletskim i operskim predstavama,

od čega su šest domaćih i dva inostrana baleta praižvođenja. Radio je u svim ansamblima prethodne Jugoslavije, bio je šef Baleta, glavni koreograf i režiser u Beogradu, Beču, Rimu, Helsinkiju, Festivalu u Bregencu, a postavio je mnoge značajne balette u Milanu, Nici, Bregencu, Amsterdamu, Helsinkiju, Edinburgu, Brislu, Trstu, Ankari, Alabami, Marakaibu, Berlinu, Parizu... U razdoblju od 1957. do 1982. godine bio je koreograf u devetnaest najpoznatijih baletskih trupa i festivala u svetu.

U svojoj bogatoj umetničkoj karijeri ostvario je niz inventivnih i originalnih koreografija, koje se zasnivaju na sintezi klasičnog i savremenog baletskog izražavanja, a posebnu pažnju je poklanjao delimna domaćih kompozitora. U svojim postavkama nacionalnih baleta tragao je za novom igračkom leksikom stapajući elemente klasične tradicije i bogatstva našeg igračkog folklor. Posebno se bavio, čitavih dvadeset godina, *Ohridskom legendom*, koju je postavio u Beogradu 1966. i 1985. godine, u Skoplju 1979. i u Zagrebu 1980. godine. Koraci izvorne narodne igre inspirisali su ga za stvaranje nove igračke leksike, efektne po svojim vizuelnim obeležjima, dramatične u scensko-izražajnom pogledu i bliske savremenoj publici po svojim teatarskim karakteristikama. Celokupnom svojom umetničkom delatnošću dao je neprocenjivi doprinos ne samo razvoju beogradskog Baleta, već i celokupnoj baletskoj umetnosti na južnoslovenskim prostorima, kao i u trupama u kojima je stvarao, ostavljajući bogatu umetničku ostavštinu za budućnost.

Najznačajnije Parličeve koreografije su: *Romeo i Julija* Prokofjeva, *Orfej* Stravinskog, *Čudesni mandarin* Bartoka, *Rođendan infantkinje* Fortnera, *Huan od Carise* Eka, *Sebastijan* Menotija, *Ana Karenjina* Ščedrina – od stranih, a od naših kompozitora: *Licitarsko srce* i *Kineska priča* Baranovića, *Simfonijski triptihon* Konjovića, *Ohridska legenda* Hristića, *Čovek pred ogledalom* i *Napuštene* Kelemena, *Katarina Izmailova '77'* Bručija i jedini televizijski balet *Pod zemljom* Stanojla Rajičića.

Snažan autorski rukopis ispoljila je kao koreograf primabalerina Vera Kostić, koja je posle uspešne igračke karijere postavila 50 baletskih premijera, od čega za beogradski Balet 13, u Ljubljani i Splitu po 2, u Skoplju 10 i 3 baletske predstave u Novom Sadu. U Beogradu se posebno izdvajaju: *Osveta* Tomasia, *Vibracije* Fribeca, *Petar Pan'* Bjelinskog, *Ptico, ne sklappaj svoja krila* Josifa, *Darinkin dar* Z. Hristića, *Vesnik bure'* Vučkovića.

Uz prefinjenu muzikalnost, smisao za pronalaženje zanimljive igračke leksike, zasnovane na klasičnim, neoklasičnim, savremenim i folklornim elementima, a u zavisnosti od stila, vremena i tematike određenog igračkog dela, Kostićeva je posebno uspešno osmišljavala dramske akcente, a ispoljavala je i vizionarstvo u antiratnim porukama u kamernim igračkim ostvarenjima koje je posvetila savremenim i istorijskim zbivanjima i herojima. Među njenim kamernim postavkama (*Ad apsurdum*, *Pozdrav prijatelju*, *Quo vadis*) posebno se ističe mono balet *Pomračenje* koji je u izvođenju Sonje Vukićević osvojio veoma značajna priznanja.

Primabalerina Lidija Pilipenko, koja je s podjednakim uspehom igrala glavne uloge u tradicionalnom i neoklasičnom repertoaru, ostvarila je plodnu i značajnu koreografsku karijeru u operama, operetama, mjuziklima, na televiziji i otvorenim scenskim prostorima. Na muziku domaćih kompozitora postavila je balette *Banović Starhinja* i *Jelisaveta* u Beogradu i *Večiti mladoženja* Zorana Erića u Novom Sadu. A od stranih *Samson i Dalila* Sen Sansa, *Damu s kamelijama* na muziku Verdijeve *Travijate*, *Vaskrsenje* Gustava Malera, dala je svoju koreografsku verziju tradicionalnih

baleta *Šeherezada* i *Ljubav čarobnica*, posebno je libretistički i igrački obradila biografiju P.I.Čajkovskog (*Pesnik Čajkovski*) i Tolstojeve junakinje Nataše Rostove u *Slikama*, zatim kraće balete *Žena* i *Kavez* koji svojom humanom i aktuelnom porukom predstavlja jedno od najsnažnijih baletskih dela na našoj igračkoj sceni.

Istaknuti solista beogradskog Baleta Vladimir Logunov je u svom plodnom koreografskom opusu postavljao studiozno tradicionalna dela klasičnog repertoara (*Don Kihot*, *Uspavana lepotica*), neoklasične autorske balete (*Forma viva*, *Karmen svita*, *Simfonija u pokretu*, *Robinja Tašula*, *Izložba slika*, *Pruži mi ruku Terpsihoro*, *Jesenji pljusak*, *Dr Džekil i mister Hajd* i druge) u Beogradu, Novom Sadu, Sarajevu, Skopju, Splitu. U svojim koreografijama, prvenstveno lirskog raspoloženja, Logunov je posebnu pažnju poklanjao razradi plesnih likova u složenim dramskim situacijama.

Koreografske radove za beogradski Balet dali su i drugi njegovi prvaci: Dušan Trninić (*U baštama Granade*, *Igra*, *Les pasiones*), Žarko Prebil (*Ščelkuničik*), Aleksandar Izrailovski (*Bes...konačno*, *Mrdanje-Carpe Diem*, *San Mirabai*, *Mrvica prijateljstva*, *Pet i Pular*, *Praščaju i dr*).

Galerija svetski poznatih koreografa gostovala je u beogradskom Baletu posle drugog svetskog rata: Leonid Lavrovski (*Žizela*), Žanin Šara (*Abraksas*), Moris Bežar (*Bolero*), Imre Ek (*Ondina*), Doris Lejn (odlomci iz *Don Kihota*), Olga Joprđan (*Uspavana lepotica*), Nina Anisimova (*Pepeljuga*), Abdurahman Kimisnikov (klasični divertisman), Mihaela Atanasiju (*Per Gint*, *San letnje noći*), Piter Darel (*Hofmanove priče*), Deril Grej (*Zimski snovi*), Anatolij Šekera (*Romeo i Julija*), Rostislav Zaharov, Robert Kljavina (*Bahčisarajska fontana*), Ditmar Sajfert (*Posvećenje proleća*, *Žar ptica*), Mari-Klod Pjetragala (*Jesenje cveće*), Staša Zurovac (*Ko to tamo peva*), Ljubinka i Petar Dobrijević (*Pakita* i *Frančeska da Rimini*), Vladimir Vasiljev (*Don Kihot*).

generacije baletskih umetnika

Na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu stasale su posle drugog svetskog rata školovane generacije baletskih umetnika – primabalerina, prvaka i članova ansambla. Njihov umetnički doprinos razvoju igračke umetnosti u Srbiji je izuzetno značajan, a mnogi od njih zaslužuju posebne studiozno napisane monografije. Pošto u ovoj prilici prostor ne dozvoljava da se svakom od njih posveti pažnja, koju svojim igračkim delovanjem zaslužuju, moramo se zadovoljiti da samo pomenemo njihova imena, koja sjaje u celokupnoj srpskoj reproduktivnoj umetnosti.

A to su (po azbučnom redu): Jovanka Bjegojević, Višnja Đorđević, Magdalena Janeva, Milica Jovanović, Vera Kostić, Katarina Obradović, Rut Parnel, Bojana Perić, Lidija Pilipenko, Mira Sanjina, Dušanka Sifnios, Stevan Grebeldinger, Branko Marković, Milorad Mišković, Borivoje Mladenović, Milan Momčilović, Žarko Prebil, Dušan Trninić, Gradimir Hadžislavković. Zatim slede Milica Bjelić, Sonja Vučićević, Ivanka Lukateli, Vesna Lečić, Marija Janković, Krunislav Simić, Dušica Tomić, Jelena Šantić, Ljiljana Šaranović, Radomir Vučić, Aleksandar Izrailovski, Vladimir Logunov, Dušan Simić, Ranko Tomanović. U generaciji koja je danas u punoj izvođačkoj zrelosti su Ašhen Ataljanc, Milica Bezmarević, Duška Dragičević, Mila Dragičević, Ana Pavlović, Dalija Imanić, Konstantin Kostjukov, Denis Kasatkin, Nenad Jeremić, Konstantin Tešea, Svetozar Adamović. U najmlađoj generaciji, koja postepeno preuzima glavne uloge u repertoaru beogradskog Baleta su: Olga Olćan, Sanja Ninković, Bojana Žegarac, Tamara Ivanović, Jovan Veselinović, Milan Rus, Dejan Kolarav, Aleksandar Ilić, Jovica Begojev i drugi.

pozorište na Terazijama

Profesionalni baletski ansambl Pozorišta na Terazijama stvarao se istovremeno kada i ovo beogradsko pozorište učestvujući u operetama, komedijama, mjuziklima. Iako su njegovi članovi, po pravilu, diplomirani učenici beogradske Baletske škole, njihov profesionalni rad tokom minulih decenija nije na odgovarajući način vrednovan, niti adekvatno predstavljan javnosti. To ostaje jedna od značajnih obaveza budućih istraživača pozorišnog života u Beogradu poslednjih decenija. Pri tome ne treba da se zaborave prvakinje ovog ansambla ranijih generacija kao što su Irena Kiš-Ocokoljić i Ivanka Dragutinović.

Poslednjih sezona u obnovljenoj zgradi na Terazijama baletski ansambl ovog teatra radi veoma ozbiljno na što izvornijem izvođenju poznatih mjuzikla. O tome svedoče predstave *A Chorus Line* (2005.), *Čikago* (2006.) i *Kabare* (2007.). Poseban uspeh predstavlja izvođenje savremenog baleta *La Capinera*, kojim je primabalerina Ašhen Ataljanc obeležila 20-godišnjicu umetničkog rada. U koreografiji Mikela Merole iz Italije igračice i igrači baletskog ansambla Pozorišta na Terazijama, predvođeni primabalerinom Danicom Arapović, uz vrsne muške soliste, podarili su beogradskoj publici umetnički vrednu čisto igračku predstavu. Za postavku *La Capinere* Mikela Merola je dobio godišnju Nagradu za koreografiju "Dimitrije Parlič", koju mu je dodelilo Udruženje baletskih umetnika Srbije.

opera i teatar madlenianum

Deset godina rada teatra Madlenianum u Zemunu obeležile su zanimljive, raznovrsne i umetnički značajne igračke predstave. Krunislav Simić, istraknuti solista beogradskog Baleta, a zatim cenjeni koreograf, je za svoju prvu originalnu plesnu predstavu u ovom pozorištu Orfej u podzemlju dobio 1999. godine Nagradu "Dimitrije Parlič". Prvaci, solisti i izabrani članovi ansambla beogradskog Baleta su 2001. godine ostvarili predstavu Gordana Dragovića Nižinski – zlatna ptica, u koreografskoj postavci Krunislava Simića, koja je imala uspeha i na domaćim i na inostranim scenama. Dušanka Sifnios i Vladimir Logunov su 2002. godine, na kamernoj sceni Madlenianuma postavili lirsko baletsko veče Liberabend na muziku Gustava Malera, zatim je 2004. godine španski koreograf Ramon Ulje koreografisao predstavu Triptih, koju su činili solo ples Čovek, duet Greh i kamerno delo Violeta. Izviodači Triptiha bili su, uz prvake Konstantina Kostjukova i Danicu Arapović, mladi baletski umetnici Ana Ignjatović, Dejan Kolarov, Milan Rus, Ivana Glišić, Aleksa Jelić, Sanja Ninković, Olga Olčan i Nikica Krluš. U čast obeležavanja 250-godišnjice od rođenja V.A. Mocarta u Madlenianumu je izvedena predstava Wolfgang Amade koreografa Renata Zanele, u kojoj su upečatljive igračke kreacije dali Ana Pavlović, Dejan Kolarov i Milan Rus.

Alternativne igračke scene

Uporedo s razvojem profesionalnih baletskih ansambala u Beogradu, poslednjih decenija, postepeno i uz dosta otpora, alternativne igračke scene i plesni poslenici moderne i savremene igre izborili su svoje mesto i dali veoma značajan doprinos svestranijem razvoju srpske umetničke igre u celini.

Iako je beogradska publika veoma širokih nazora, znatiželjna i spremna da se upozna i podrži prave vrednosti u savremenom teataru, teško je objasniti zbog čega su u Beogradu veoma dobro prihvatana gostovanja savremenih igračkih trupa i po-

jedinaca, a za sopstvene umetnike sličnih stilskih plesnih ideja “pravo građanstva” je sporo i teško sticano. Za prihvatanje novih plesnih stilova i u našoj sredini zaslužne su pre drugih dve izuzetne umetnice – profesor, novinar, pisac, koreograf i izuzetna intelektualka Magdalena Maga Magazinović (1882 – 1968) i entuzijasta s velikim znanjem Smiljana Mandukić (1908 – 1992), izvrstan pedagog i koreograf i osnivač prvog ansambla modernog plesa u Beogradu posle drugog svetskog rata – Savremenog beogradskog baleta.

Zahvaljujući zalaganju, obrazovanju i upornosti Mage Magazinović i Smiljane Mandukić, brojne generacije profesionalnih umetnika i amatera su se u Beogradu uspešno bavile savremenom umetničkom igrom i teatrom pokreta. Bivši polaznici Škole za ritmiku Mage Magazinović su posle drugog svetskog rata postali istaknuti igrači beogradskog Baleta, a zajedno s njima prve generacije diplomiranih učenika Državne baletske škole i docnije Baletske škole “Lujko Davičo” dugo vremena su pronosili slavu naše umetničke igre mnogim svetskim meridijanima. Sledbenice Smiljane Mandukić, koje su završile njenu privatnu školu, a docnije Gradsku baletsku školu, bile su okosnica njenog ansambla i rada u KUD “Abrašević”. Mandukićeva je znala da za svoj način izražavanja u umetničkoj igri pridobije mnogo sledbenika, da utiče na formiranje njihovih ličnosti i otvori im horizonte uspešnog stvaralaštva i u drugim oblastima kulture i umetnosti.

S obzirom da je savremena umetnička igra veoma raznovrsna po svom izražajnom i tehničkom sadržaju, i naši koreografi i izvođači svoja plesna ostvarenja (predstave i performanse) poklanjaju publici kao raznobojni i sjajni kaleidoskop, koji, uprošćeno rečeno, obuhvata i takozvani moderan balet, i teatar pokreta i savremenim društvenim tokovima nadahnuti igračka ostvarenja. Svestranija analiza onoga što je postignuto u ovom razgranatom segmentu umetničkog izražavanja kroz pokret i igru zahtevala bi veoma opširno i sveobuhvatno istraživanje. To što je sada značajno naglasiti kada se radi o savremenoj umetničkoj igri u Srbiji je raznovrsnost prilaza plesu s tehničke, izvođačke strane, pri čemu su uočljivi, sem čisto autorskih, i uticaji onoga što se događa na tom polju u svetu, brojnost mladih koji se bave takvim igračkim stvaralaštvom, zainteresovanost, naročito mlađe publike za njihovu produkciju. Posebno treba naglasiti sadržajnosti ovakvih plesnih poduhvata, koji su, po pravilu, odraz vremena sadašnjeg. Podrška ovakvom razvoju savremene srpske umetničke igre je i rad posebnog odeljenja u Srednjoj baletskoj školi “Lujko Davičo” za koji postoji veliko interesovanje.

U dosadašnjem razvoju teatra pokreta i savremene igre posebno se ističu kao autorske ličnosti nekadašnje članice igračkog ansambla Smiljane Mandukić: Dušica Maletić, profesor i koreograf, Katarina Stojkov-Slijepčević, profesor i koreograf, koreorežiser i umetnički vođa Teatra pokreta Mimart mr Nela Antonović, koja kontinuirano obogaćuje svojim autorskim predstavama već dvadeset i pet godine našu savremenu plesnu scenu, mr Vera Obradović, pedagog, osnivač i koreograf ansambla Balet XXI pokret, Aleksandra Jelić-Jojić, Vesna Milanović, Olga Vučković – pedagozi, Sanja Krsmanović-Tasić, igračica i glumica Dah teatra.

Poseban pečat savremenoj plesnoj sceni u Beogradu davali su i daju: Dejan Pajović (Teatar Signum), istaknuta balerina i koreograf Sonja Vukićević, dobitnica Nagrade “Dimitrije Parlić” i Aprilske nagrade grada Beograda, Dalija Aćin, umetnički vođa Stanice, servisa za savremeni ples i koreograf i igračica, Bojana Mladenović, igračica i koreograf, Isidora Stanišić, igračica, pedagog i koreograf (Nagrada

“Dimitrije Parlić” za izvođaštvo u nizu savremenih plesnih predstava), Nenad Čolić i Anđelija Todorović (Plavo pozorište), Svetlana Đurović (Plesna trupa Perpetuum, nekadašnji Madlenium), Boris Čakširan (ERGstatus), Slobodan Beštić (Teatar Omen), Dragana Bulut, Ivana Ašković (Mudra teatar), Dragana Alfirević, Aleksandra Bjelajac, Centar za savremeni pokret DDT, Plavo pozorište i drugi.

sredstva informisanja o srpskoj umetničkoj igri

Od početka razvoja umetničke igre u Srbiji njene domete je pratila stručna reč kritike. Kao kritičari su se pre drugog svetskog rata posebno isticali Jovan Palavestra, Miloje Milojević, Milenko Živković, a zatim Branko Dragutinović, Stana Đurić-Klajn, Dragutin Gostuški, uglavnom kompozitori, muzikolozi i estetičari. Polovinom 20. veka stasali su kritičari s prethodnim igračkim obrazovanjem kao što su to bile Branka Rakić, Mira Sujic-Vitorović, Milica Jovanović, Jelena Šantić, sve do sadašnjih Mirjane Zdravković, Svenke Savić, Ljiljane Mišić, Milice Zajcev, Jelene Kajgo, Milice Cerović i Sava Popovića. Pored kritičkih napisa u dnevnoj i nedeljnoj kulturnoj periodici objavljen je i veći broj knjiga iz ove oblasti, od kojih neke imaju i prestižne pozorišne nagrade.

Posebno je za ovu umetnost značajno i četrnaestogodišnje izlaženje jedinog stručnog časopisa na Zapadnom Balkanu – *Orchestra*, čiji je osnivač i glavni urednik Ivana Milovanović, koji prati sva zbivanja u umetnosti igre i kod nas i u svetu, pa predstavlja dragoceno štivo kako za stručnjake, tako i za publiku.

Srpska televizija najpre u svojim školskim programima, a zatim u redakcijama umetničke muzike bavila se igračkom umetnošću, tako da su u arhivama sačuvani brojni snimci nekadašnjih baletskih predstava, televizijskih igračkih ostavrenja specijalno pravljenih za ovaj medij, kao i veoma dragoceni portreti srpskih vrhunskih igračkih umetnica, umetnika i koreografa. U tom pogledu danas postoji izvestan zastoj u emitovanju sadržaja vezanih za umetničku igru bilo reperiziranjem najznačajnijih televizijskih ostvarenja, bilo ostvarivanjem novih emisija.

udruženje baletskih umetnika srbije

Udruženje baletskih umetnika Srbije je zahvaljujući, pre drugih, primabalerini Višnji Đoršević, obnovljeno 1996. godine od kada intenzivno radi na rešavanju statusnih pitanja baletskih umetnika i savremenih igračica i igrača. Od tada predsednici Udruženja bili su Višnja Đorđević (dva mandata), Risto Mihić i Sonja Lapatanov.

Godišnja nagrada za najbolju koreografiju izvedenu na našim scenama, **Nagrada „Dimitrije Parlić”**, ustanovljena je 1997. godine, a njeni dosadašnji dobitnici su: Sonja Vukićević, Vera Kostić, Krunislav Simić, Vladimir Logunov, Lidija Pilipenko, Isidora Stanišić, igrači u baletu *Ko to tamo peva* (Balet Narodnog pozorišta u Beogradu), solistkinje u baletu *Jezik zidova* (Forum za savremeni ples SNP, Novi Sad), italijanski koreograf Mikele Merola za balet *La Capinera* (Pozorište na Terazijama u Beogradu).

Nagrade za životno delo Udruženja baletskih umetnika Srbije do sada su dodeljene: Veri Kostić, Dušanu Trniniću, Jovanki Bjegojević, Dušanki Sifnios, Katarini Obradović, Borivoju Mladenoviću, Višnji Đorđević, Lidiji Pilipenko, Vladimiru Logunovu, Radomiru Vučiću, Dušanu Simiću, Milici Jovanović, Milici Zajcev, Eriki Marjaš-Brzić, Ivanki Lukateli.

Godišnja smotra **Festival koreografskih minijatura**, koju je inicirala i ostvarila sa ekipom svojih saradnika primabalerina i tadašnja predsednica Udruženja Višnja Đorđević, održan je do sada dvanaest puta. Ta međunarodna smotra malih

igračkih formi okupila je mlađe koreografe iz Srbije, regiona, a i udaljenijih zemalja, koji su, uglavnom, donosili postavke savremenog plesnog opredeljenja. Kako je ovaj Festival takmičarskog karaktera, na njemu se dodeljuju tri nagrade za najuspešnija ostvarenja i specijalne pohvale ("Aleksandar Izrailovski") po odluci žirija kojeg imenuje Udruženje baletskih umetnika, kao i nagrada publike. Nastup i nagrade na ovoj smotri bile su odskočna daska mlađim koreografima s najviše umetničkog potencijala, tako da su neki od njih već napravili zapažene karijere kao što su Isidora Stanišić, Bojana Mladenović, Dalija Aćin i drugi.

Na razvoj umetničke igre u Beogradu imali su u velikoj meri uticaja gostovanja pojedinaca i trupa, a naročito nastupi renomiranih igračkih trupa u okviru četrdeset i dve Bitef manifestacije i četrdeset Bemusovih muzičkih smotri. I Beogradski festival igre, koji su pre pet godina osnovali Aja Jung, igračica i koreograf i reditelj Nebojša Bradić, okuplja svakog proleća inostrane plesne trupe od kojih većina imau uticaja na umetnost igre u našem glavnom gradu.

P R I Š T I N A

*Baletski ansambl Pokrajinskog narodnog pozorišta u Prištini je osnovan 1972. godine, a činili su ga svršeni učenici Srednje baletske škole u Skoplju. Na prištinskoj sceni najpre su izvedeni kraći baleti *Probudeni ritmovi*, kompozitora Akila Kocija i *Svadbena igra Redže Mulića*. Povodom obeležavanja 30-godišnjice rada Pokrajinskog narodnog pozorišta u Prištini, decembra 1976. godine, prikazan je prvi kosovski nacionalni balet *Sokolj i Miruša na muziku Akila Kocija*, po libretu Nuredina Lodže i u koreografiji Slavka Pervana, gosta iz Sarajeva.*

U razdoblju od 1981. do 1986. godine prištinski baletski ansambl je izveo pet novih baleta domaćih kompozitora. Pri tome je pokazao veliki entuzijazam, čime je nadoknađivao svoja skromna igračka znanja. Tako je 1982. izvedena *Legenda o pobeđi* Redže Mulića u koreografiji Olge Milosavleve iz Skoplja, zatim 1983. *Pesma o Redži* Akila Kocija u postavci Franje Horvata, gosta iz Zagreba, a 1984. godine prvak i šef prištinskog Baleta Abdurahman Nokšići je koreografisao predstavu *Vetar i kolona* istog kompozitora. *Besa* mladog kosovskog kompozitora Baškima Šehua izvedena je 1985. godine u koreografskom viđenju gošće iz Zagreba Lele Gluhak-Buneta, a 1986. povodom obeležavanja 40-godišnjice matičnog teataru, prištinski baletski ansambl je izveo novi domaći balet *Zef Ljuš Marku* A. Kocija u koreografiji Olge Milosavleve.

U izvođenju baletskog repertoara stranih autora prištinski baletski umetnici su nastojali da prevladaju početničke zanatske probleme pokazujući želju za umetničkim napredovanjem. Od 1981. do 1985. godine, na prištinskoj baletskoj sceni odigrani su sledeći baleti inostranih kompozitora: *Poziv na igru* Vebera, *Igra vatre* Hačaturijana i *Rapsodija u plavom* Geršvina, u koreografiji Slavka Pervana (1981.); zatim 2. čin Adamove *Žizele* i *Među igra* M. Guda u postavci Milice Jovanović gošće iz Beograda (1984.) i *Kopelija* Deliba u koreografiji Dimitrija Parlića, koju je iste godine prenela Višnja Đorđević, gošća iz Beograda.

Celovito teatarsko ostvarenje baletski umetnici iz Prištine su pružili 1985. izvođenjem baleta *Karmen svita* Bize-Šcedrina u koreografskom viđenju Olge Milosavleve. Posle 1986. godine nije zabeleženo ni jedno ostvarenje baletskog ansambla Pokrajinskog narodnog pozorišta u Prištini, koje je prestalo sa radom.